

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

AZ
ÖRMÉNY BETELEPÜLÉS
TÖRTÉNETE
MAGYARORSZÁGON

ÉS

A SZAMOSÚJVÁRI ÖRM.-KATHOLIKUS
PÜSPÖKI, ILLETŐLEG VIKÁRIUSI SZÉK.

MERZA GYULÁTÓL.

KÜLÖNLNYOMAT AZ ARMENIA 1913. ÉVI I-II. SZÁMÁBÓL.

VÁC 1913.

AZ „ELSŐ VÁCI SAJTÓ“ NYOMÁSA.

Shaw h.
3890 sz.
b

219569

M. N. MŰZÉUM KÖNYVTÁRA
II. Nyomr. Navedéknapió
1920 év 211 sz.

AZ ÖRMÉNY BETELEPÜLÉS TÖRTÉNETE MAGYARORSZÁGON.

Mintegy 15 ezerre tehető a magyar földön szétszórta élő, de különösen Erdélyben a 4 örmény egyházközség területén tömörült örmények létszáma, kik keleti arctípusukon és különösen nemzetikonyhájukon kívül hagyományait főként egyházi téren és némely családi szokások keretén belül még ma is kegyelettel megőrizték. S noha a róm. kath. egyház kebelében élnek, ősi örmény szertartásuk alapján magukat megkülönböztetésül *örmény-katholikusoknak* vallják.

Különben ezt az elnevezést az egyházjog terminológiája is elfogadta. Történeti okiratok igazolják, hogy már az Árpád-házbeli királyok alatt laktak örmények Magyarországon, miről pl. az esztergomi, talmácsi stb. egykori örmény telepek tanusköndnek.

Azonban beigazolt tény, hogy az Erdélybe szakadt örmények a keresztes hadjáratokat támogató és így a pogányság fékevesztett gyűlöletét kihívó, tekintélyes és vagyonos örmény nemesség ivadékai. Ugyanis az egymillió lakosságú, ezeregy tornyu Áni székesfővárosnak a XIII. évszázadban szeldzsuktörökök és tatárok által történt feldulása után és Nagyörményországban az önálló nemzeti királyság megdőltével az örmény családok színe-java előbb a zsarnoki rémuralom, később az iszonyu földrengések okozta sanyarúság elől, mint a keresztény vallás menekültjei a Kaukázus bércein át ezrével kibujdostak. A szamosújvári „Örmény Múzeum“ valóságos kincstára azoknak a megőrizett kodexeknek és ereklyéknek, amelyek részint az őshazának, részint a vándorlás különböző határállomásainak a legbeszédesebb dokumentumai. És ha a heraldika ismer ugynevezett „beszélő“ címereket, akkor a genealogiában is találkozunk „beszélő“ családnevekkel. A kivándorolt és végre Erdélyben letelepült örmények előkelő származását — keleti szokás szerint — azok családnevei is bizonyítják, u. m. *Amira* (emir), *Áján* (helytartó), *Ákontz* (dárdavető), *Ászlán* (oroszlán), *Ázbej* (lovag), *Ávák* (főnök) *Ávedik* (hírnök), *Csász* (csapatvezető), *Drágomán* (tolmács), *Dániel* (igazbíró), *Dsigár*

(katona), *Eránosz* (főúr), *Gárábed* (előljáró), *Gorove* (hős), *Mélik* (fejedelem), *Máli* (kincs), *Merza* (herceg), *Nuricsán* (nagyúr), *Sáhin* (kormányzó), *Voith* (községbiró) stb.

Az apáról fiura szállott hagyomány szerint egyik általvetőben a sárágános és imakönyvekkel, másikban a megmenthető családi drágaságokkal előbb Észak-Kaukázusban és Krimióban, majd Lengyelországban állítólag negyven ezer örmény család telepedett le, melyeknek egy raja Bukovina és Moldova felé is vonulván, a XVII. évszázad közepén Oláhországban kiűtött vallási üldöztetések miatt ismét hazát cserélni volt kénytelen. Tehát részint a háborús viszonyoktól zaklatva, részint pedig ősi hitük védelmében vándorútra kelve, mindenütt virágzó telepeket hagytak hátra; csak Moldovában 7 várost alapítottak s oly tekintélyre tettek szert, hogy annak az országnak maguk közül fejedelmet is adtak. Azonban a kitört üldöztetések elől 1654-ben *Ázbej* testvérek és *Kándra* Márton vezetésével a határszéli székely havasok rengetegeiben kerestek menedéket és tömegesebben Gyergyószentmiklóson telepedtek le, hol a *Hércz* vezetéknevű *Ázbej* és *Vártig* első telepesek neveit őrizte meg a néphagyomány.

Ámde a menekültek nagyrésze birtokainak visszaszerzése reményében lassanként visszatért Moldovába és csupán néhány család maradt a bevándorlókból Erdélyben, nevezetesen Ebesfalván (a mai Erzsébetvároson), hol akkor szintén csak fatemplomban volt nekik szabad ősi hitük szerint imádni az Istent; a kőből épült ugynevezett ó-templomot ugyanott, mely ma már nem létezik, 1725-ben szentelték fel. A főtéri 2 tornyu nagy templom jóval később épült. A gyergyószentmiklósi bérbevett kőkápolna 1717-ben jutott végleg az ottani örmények használatába.

Az erzsébetvárosi örmény anyakönyvben foglaltakból is kiviláglik, hogy 1658-ban az ottani örménységnek Ohánnesz és Emánuel személyében már két lelkése volt.

Az akkori hiteles följegyzések szerint a *Chárib*, *Csiki*, *Diráczu*, *Eránosz*, *Ergán*, *Iszágj*, *Izsák*, *Kándra*, *Kátenszusz* és *Szolimán* nevű örmény családokról történik említés.

Azonban miként ismeretes, a tömeges betelepülés 1672-ben történt, midőn *Tánel* (Dániel) világi főnökük és *Zilifdár-Oglu Minász* püspökük vezérlete alatt 3 évi habozás után három ezer schizmatikus (eutychiámus hitelveket valló) örmény család lépett véglegesen I. Apafi Mihály meghívására Erdély földjére.

Eleinte Erzsébetvároson, Gyergyószentmiklóson, Görgény-szentimrén, Felfaluban, Besztercén, Gyulafehérvárott, Bátoson, Kantán, Csiksomlyón, Petelén és másutt telepedtek meg, ősi szertartásuk számára elnyerve a szabad vallásgyakorlatot.

Apafi fejedelmet az örmények beelepítésével a török háborúk alatt pangásnak indult ipar és kereskedelem föllendí-

tésének a szándéka vezette, miért is az örményeket nem késett kiváltságokkal felruházni.

E közben 1684-ben jött Erdélybe a moldovai születésű, de Rómában tanult, apostoli lelkületű örmény-katholikus pap, bocsánci (botusáni) dr. *Verzár* (Verzierezky) alias Verzereszkul Oxendiusz, ki önfeláldozó kitartással két évi heves küzdelem után az egész magyar-örménységet püspökével együtt a katolikus egyház kebelébe térítette.

Minász halála után a pápai szék *Verzárt* fáradozásainak megérdemelt jutalmául örmény püspökké nevezte ki, kinek első apostoli vikáriusi székhelye, hiveinek Szamosújvárra történt átköltözéseig, hol elődje is lakott, Besztercén volt.

Ettől az időponttól kezdve az erdélyi örmény telepek története az ő atyai gondos kormányzásával és így az örmény-katholikus egyház történetével kapcsolódik össze. Oxendiusz elsősorban is az ő elszórtan élő hiveit igyekezett egy közép-pontba csoportosítani és így eleinte Görgényt, hol neki is birtoka volt, szemelte ki erre a célra; utóbb azonban az egykori Gerla falu helyét találta alkalmasnak a Martinuzzi-féle vár tövében.

Innen származik a mai Szamosújvárnak Gyerlá oláh neve, melyet latinul Armenopolis-nak, örményül pedig Hájákhágágh-nak neveztek, mely elnevezések szó szerint örmény várost jelentenek. I. Lipóttól nyert engedély folytán 1700-ban kezdte meg *Verzár* püspök az örmények anyavárosa alapjának a megvetését.

Mindenek előtt magának építtetett házat, mely példát aztán hivei is követték.

Természetesen Istenháza építéséről sem feledkeztek meg és előbb a ma is még fennálló Salamon-templomot 1723-ban a *Simay*-család emelte, majd aztán 7 évvel később a főtéri székesegyházat építették. Erzsébetvároson is van egy családi templom, melyet a *Török* család építtetett. Oxendiusz kezdeményezésére már 1700-ban megalakult az örménység főfoglalkozását alkotó szamosújvári timár-céh.

Királyi kiváltságlevéllel 25 ezer forintért az örmények birtokába jutott a szamosújvári kincstári uradalomnak a vártól délre elterülő része, melyen *Verzár* püspök az új örmény várost alapította.

Másfél évtized mulva e helyen már 111 házas telket és 130 timár mestert irtak össze az új város gyors fejlődésének bizonyágául.

Örmény hivei anyagi és erkölcsi javának előmozdításán fáradozott a lelkes férfiú mindhalálig, ki 25 évi fáradhatatlan tevékenység után 1715-ben 60 éves korában Bécsben éppen akkor hunyt el váratlanul, midőn az udvarnál, hol nagy kegyben állott, a legfontosabb anyagi ügyek rendezése és utódjá-

nak kijelölése céljából az örménység jövőjét és az örmény püspökséget biztosítani igyekezett.

S jöllehet Oxendiusz halála óta a magyar-örmények egyházilag — miután a görögényi püspökválasztó gyűlés Rómára bizta az új örmény püspök kinevezését — ideiglenesen az erdélyi püspök joghatósága alá kerültek, máig sem szüntek meg saját ritusú püspöki székük betöltését szorgalmazni. Városalapító főpásztoruk dicső emlékére pedig és ezzel a betelepülés megörökítésére az utókor Szamosújvárt szobrot készül állítani.

A csikszépvízi örmény telep a legujabb keletű valamennyi közt, amennyiben alig 150 éves multra tekint vissza. Keletkezésének ideje 1768-ra esik, midőn Moldovában az orosz-török háború következtében nagy nyomor ütött ki. Ugyanis akkor mintegy 400 ó-hitű örmény jött Szépvizre, kik később örmény ritusuk fentartásával szintén áttértek a katolikus vallásra és a többi örmény kereskedőkkel együtt hasznos polgárai lettek a hazának. Csinos templomuk és olvasóköriük van.

Az előrelátó *Verzár* Oxendiusz által konszolidált viszonyok folytán általában az egész örménység az erdélyi kereskedelmi forgalomnak kiváló tényezőjévé vált s a XVIII. évszáz közepén Szamosújvárt már sok önálló polgár üzte a szárvasarhával való kereskedésnek s a keletről magával hozott kordován- és szattyán-készítésnek jövedelmező és külföldön keresett iparágát. És amellet, hogy az ország ipara és kereskedelme, egyszóval közzgazdasága ezáltal fölvirágzott, ez juttatta nagy vagyonhoz, majd tekintélyes uradalmakhoz a világjáró szorgalmas családok mai kiváló utódait, u. m. a gr. Karátsonyiakat, br. Dánieleket, Gorovékat, Lukácsokat, Jakabffyakat stb., kik főnemesi, nemesi rangot, magas állami tisztéseket vagy országos tekintélyt élveztek és élveznek részben maiglan is.

A magyar-örmény nemes családok száma meghaladja a 60-at. Már az erdélyi főkormányszéknél *Jakabb* Bogdán konziliárius személyében volt az örménység képviselve, ki aztán a „Gubernium“ megszűntével az örmény származású főispánok sorát nyitotta meg. Jelenleg pl. az országgyűlés magyar-örmény tagjai a következők: br. *Dániel* Ernő főrend, *Dániel* Pál, dr. *Issekutz* Győző, *Jakabffy* Elemér, *Jakabffy* Imre államtitkár, gr. *Karátsonyi* Jenő főrend, br. *Lukács* György, *Lukács* László miniszterelnök, *Lengyel* Zoltán, *Mártonffy* Márton, br. *Papp* Géza, *Pattanyus-Ábrahám* Dezső, *Urmánczy* Nándor, *Vertán* Endre és *Vertán* Etele képviselők.

A 67. kiegészítés óta a magyar országgyűlés örmény származású képviselőinek és főrendjeinek száma 10—20 között változik. Egy időben a szabad királyi címet nyert örmény városok. t. i. Szamosújvár és Erzsébetváros két-két követet küldöttek, jelenleg azonban csak egyet-egyet, kik *Jókai* Mór

kivételével kezdettől napjainkig mind örmények. A hazai örménységnek, mint közösségnek hosszú ideig széleskörű önkormányzata volt; az ugynevezett *örmény kompánia* saját bírójának az elnöklete alatt minden 3 évben a négy örmény telep egyikében (Szamosújvár, Erzsébetváros, Gyergyószentmiklós, Csikszépvíz) összegyűlve foglalkozott a közös természetű egyházi és világi ügyek elintézésével, mint ahogy azt pl. a szászok egyeteme szintén végzi részben napjainkban is. Így az örmény közösség is felosztotta az évi adót, gondoskodott a püspök eltartásáról, a küldöttségek költségeiről és a szükséghez képest az egész erdélyi örménységre kötelező erejű szabályzatokat dolgozott ki és azok betartását ellenőrizte.

E tekintetben különösen az ünnep- és vásárnapok megtartását előíró és a fényüzést korlátozó rendeleteknek van nagy kulturatórténeti értéke.

Az örmények említett közös szervezete érintkezett annak idején örmény ügyekben a kormányzattal, majd az országgyűléssel is, azonban e szerepet később a követküldési jogot nyert Szamosújvár és Erzsébetváros örményekből álló község-tanácsai vették át és teljesítik olykor alkalomadtán jelenleg is. Amde az örménység ezt az Apafi és I. Lipót kiváltságleveliben biztosított önkormányzatot soha sem használta ki külön nemzetiségi szervezkedésre, ellenkezőleg már kezdetben igyekezett a magyar nemzettel érületben egyesülni.

A változott kedvezőbb körülmények, különösen az örménységnek 1840-ben történt törvényes honfiusításával, de még inkább 1848 után a koloniák számos családját Délmagyarországon birtokszerzésre, aztán Budapesten, hol egy örmény templom kérdése többször fölmerült, az értelmiségi pályára vonzották.

E közben pedig nagyobb erdélyi városaink (Kolozsvár, Marosvásárhely, Brassó stb.) kereskedő cégei közt mind több és több örmény névvel találkozunk.

Ujabbán az orvosi és ügyvédi pálya, nemkülönben a gazdálkodás sok örményt foglalkoztat. Sőt ma már nincs oly kenyérkereseti munka, melynél örményekkel ne találkoznánk.

Egy szóval, az új életviszonyok az örménységet nemcsak nyelvileg, néprajzi és politikai szempontból, de létföltételeiben is átalakították.

Az eddigi zárt örmény társadalom a magyarsággal egyesült, minek következtében az örmény-magyar házasságok száma rohamosan növekedett.

Sőt egyes örmény családok, mint pl. a bobdai *Gyergyánffy* a kisterpesti *Markovics*, a lompérdi *Korbuly* családok, főrangú magyar körökkel is rokonságba léptek.

Azonban mindamellett hogy az 1848. szabadságharc az örménységet a magyarsággal társadalmilag is egybeforrasztotta, ősi egyházukra mindig féltékenyek voltak az örmények, és

éppen azért ma is szívós kitartással törekszik e népfaj az örmény-katholikus egyház fennmaradását biztosítani és ezzel a vallás terén utolsó menedékre talált egyetlen ősi örmény jelleget megmenteni.

E tekintetben hű segítő társai voltak a tudós mechtárista szerzetesek, kik különösen paphiány esetén a magyar-örmény klérust mindenkor készséggel kiegészítették.

Volt idő, mikor csak Szamosújvárt annyi segédlelkész működött, számszerint kilenc, mint ahány tagból jelenleg áll az egész világi örmény papság együttvéve.

A Mechtáristák velencei rendháza Erzsébetvároson már több mint száz éve fiókszárdát és templomot emelt, hol jelenleg is két szerzetes működik, míg a bécsi rendház Szamosújvárt a *Lukácsi-féle* örmény kath. fiuárház felügyeletét 3 tagjával látja el. Ennek fejében a hála mindenkor vezetett magyarhonos örményeket is e kiváló szerzet kebelébe, melynek élén Bécsben ez időszerint is szamosújvári születésű főapát áll.

Ami az örmény nyelvet illeti, azt társalgásul ma napság a lelkészeken kívül jóformán csak a legöregebb egyének beszélnek, azonban az ősök iránti kegyeletből még egyes intézetekben tanítják, a budapesti egyetemen pedig az örmény nyelv és irodalomnak van docense a kitünő nyelvtudós, dr. Patrubán Lukács személyében. Nem volna teljes ez az összefoglaló ismertetés, ha meg nem emlékeznénk az újvidéki örmény plebániáról is. Ez ugy keletkezett, hogy 1739-ben a törökök Belgrádot elfoglalván, az onnan kiüldözött katolikus családok, kik közt sok örmény is volt, *Erzerumi* Jakab vezetésével a szomszédos magyar területre menekültek.

Ez a hiveiben azóta megfogyatkozott örmény telep, melynek jelenleg is papja és temploma van, az 5-ik Magyarországon. Különösen mint misszió-állomásnak azért van jelentősége, mert lelkésze a bécsi Mechtárista rend tagja lévén, Róma felhatalmazásából a romániai, szerbiai és bulgáriai örmény-katholikusok vallási szükségleteit is ellátni köteles.

1868 december 1-én tartotta a magyar országgyűlés azt az emlékezetes ülést, melyen Szamosújvár mindkét követének jelentős szerep jutott.

Ugyanis *Símay* Gergely, utóbb polgármester, majd törvényszéki elnök, indítványára *Gajzágó* Salamon képviselőházi alelnök (később áll. főszámvevőszéki elnök) elnöklete alatt hozta meg a Ház azt az egyhangu határozatot, mely az örmény-katholikus egyház önkormányzati szabadságát és jogegyenlőségét törvénybe iktatta.

S jóllehet néprajzi szempotból folyton halványul a hazai arménizmus, mindazáltal érdemes az örmény sajtóságokat még ma is megfigyelni. Ugyanis miként a versszak végén a visszatérő rim, akként tör elő az elmagyarosodott örmény nép-

lélekből is időszakonként az átöröklés (atavizmus) talányszerű törvénye.

Hiszen csak így érthető, hogy midőn ez a keleti néptörődék a két aradi vértanúval együtt 3 tábornokot (*Kis, Lázár, Czetz*) adott a magyar szabadságharcnak, egy kormányelnököt (*Lukács László*) és négy minisztert (*Gorove, Lukács Béla, br. Dániel, br. Lukács Gy.*) a magyar államnak: ugyanakkor 3 érseket (*Ákontz-Kövé, Esztegár, Govrik*) adott örmény rítusának is.

S viszont a hazai örmény „náció“ kebelében csak ugy születetett egy *Hollósy Kornélia*, a „magyar csalogány“ és egy *Csiky Gergely*, a korszakos magyar drámairó, ahogy egyidejüleg két rajongólelkü armenista tudós is támadt ugyanonnan u. m. *Lukácsi plébános*, az örmény püspökség eszméjének lelkes harcosa, és *Szongott* tanár, az „Armenia“ folyóirat páratlan buzgalmu megteremtője.

Vagyis mindez legtalálób és legrövidebb magyarázatát abban leli, hogy az örmény fajnak hazánkban két nemzeti védőszentje van, t. i az államalkotó magyar király, *Szt. István* és az örmény kereszténység apostola, *Világosító Szt. Gergely*.

Utóbbinak emlékűnepét, mely pápai rendelet szerint a pünkösöd utáni 4-ik szombatra esik, a magyarországi örménység is országszerte mindenütt nagy kegyelettel megüli.

Ezen évforduló alkalmával a szamosújvári körmeneten kibontják az ősi zászlót és a nép ajkán megcsendülnek a *Szt. Gergely-kultusz* ezredéves sárágánjai, melyek a keleti egyházi zeneköltészet legremekebb zoltárai.

Az érzületében és jórészt családneveiben is elmagyarosodott mai örmény nemzedékeknek a hazafiságon és mély valláosságon kívül szintén kiváló polgári erényei a példás családi élet és a kitartó szorgalom.

Hazafias, emberbaráti, kulturális és egyházi célokra pedig az örménységnek számarányát messze túlhaladó áldozatkészége ismeretes.

Ime, rövid vázlatban ez az örménység 260 éves multja és jelenlegi helyzete a magyar nemzet védő karjai között a Kárpátok ölen megtalált és forrón szeretett végleges hazájában, hol áldja, vagy verje sors keze, élnie-halnia kell.

Merza Gyula.

A SZAMOSÚJVARI ÖRM. KATH. PÜSPÖKI, ILLETŐLEG VIKÁRIUSI SZÉK.

Két év mulva, az az 1915 március 10-én betelik a 200 esztendő, hogy a hazai örménykath. egyház felejtethetlen saját-ritusu püspöke dr. *Verzár Auxentius*, a hivatott Oxendiusznak nevezett lángoló lelkű főpásztor meghalt. És ime e két évszáz folyamán minduntalan fel-felujult az eszme, koronkint virágzásba is borul az örménység eszményképének a fája, t. i. az örmény püspöki szék visszaállításának a kérdése.

S hiába érte azt időről-időre a rideg visszautasításnak a dere, hiába sorvasztotta azt a reménytelenségnek alig gyógyítható betegsége; miként Anteusz az anyaföldtől, akként nyert tápot az örmények vágyakozása is az apáról-fiura szálló ősi hagyományok kiapadhatatlan forrásaiból. A Bachkorszakban elnyerhette volna *Lukácsi Kristóf* az örmény püspöki süveget, ha az abszolutizmus mellett foglalt volna állást. Ámde ilyen árért ő is inkább lemondott saját magának és fájának legmagasztosabb ideáljáról, semhogy a magyar nemzettel szembe kerüljön.

Végre a koronázás után a magyar országgyűlés törvénybe cikkelyezte a többi, önálló fővel bíró (autokefál) hazai egyházzal egyenlőjogunak elismert örm. kath. egyház önkormányzati szabadságát.

Ez volt az 1848/49-ben tűzpróbát kiállott örmény hazafiságnak méltó megjutalmazása.

S azóta az 1868: XLIII. t.-c. 14. §-a az a szilárd törvényes alap, amelyen az örmény püspökség tisztán rituális kérdése nyugszik.

Azonban e törvény ellenére a hazai örmény egyház napjainkig az egyetlen Magyarországon, mely állami dotációt nem élvez, s melynek saját ritusu egyházfeje nem lévén, papjainak fölszentelését csak külföldön eszközöltheti.

Az örmény püspöki eszme hosszas küzdelmeinek hazai története mély tanulságokban gazdag, azonban az utolsó két évtized agitációs élénk sikereinek közepette e vallásos mozgalomban akkor állott be a nevezetesebb fordulat,

midőn ezelőtt mintegy 4 évvel az erzsébetvárosi örmény plebánia *Avedik* Lukács halálával váratlanul megüresedett és pap hiányában válságba jutott.

Ezzel a magasztosan szép ősi örmény rítus bekövetkező megsemmisülésének rémképe az egész örménységet mélyen megdöbbentette.

A közvélemény hatása alatt és kötelességérzetüktől vezéreltetve a hazai 5 örmény kath. plebános az „Örmény Múzeum” ünnepélyes megnyitása alkalmával 1909. szeptember 19-én Szamosújvárt papi értekezletet tartott. S már akkor egyhangúlag elhatározták, hogy alkalmi adtán küldöttség útján emlékiratot nyújtanak át úgy a kultuszminiszternek, valamint az erdélyi püspöknek az örmény rítus megmentése tárgyában.

Ezzel aztán az évtizedeken keresztül Budapesten, Bécsben és Rómában a kérényezés kalváriáját járó örménység végre valahára a személyes érintkezés leghelyesebb útjára lépett.

Igy történt, hogy *Govrik* mechtárlista érsekfőapát felszólítására 1910 október 28-án Budapesten gr. *Zichy* János m. kir. vall. és közokt. miniszternél és 1911. januárius 14-én Kolozsvárt gr. *Majláth* Gusztáv Károly erdélyi püspöknél az ország különböző tájairól egybesereglett impozáns küldöttség útján adott nyomatékot az örménység abbéli egységes óhajlásának, hogy a papiron biztosított jogok az örmény-katholikus egyházra vonatkozólag is életbe léptessenek.

E föllépés sikere mindjárt abban nyilvánult, hogy egy kultuszminiszter, valamint az erdélyi püspök meleg rokonszenveléssel ismerték el a mozgalom igazságos és jogos voltát, sőt gr. *Majláth* püspök egyenesen fölhevítte az örményeket, hogy szűkebbkörű szervező-bizottságot alakítva, vele a tárgyalásokat megindítsák.

Ez a bizottság alig 6 hét múlva, vagyis 1911. febr. 25-én Kolozsvárt dr. *Mály* István indítványára s kivüle dr. *Duha* S. Dávid (Ujvidék), *Fáraó* Simon (Szépviz), *Görög* Joáchim (Gy.-szentmiklós) plebánosoknak és e sorok írójának, mint bizottsági jegyzőnek részvételével *Bárány* Lukács szamosújvári plebános elnöklete alatt megalakult. — Megállapították annak a részletes javaslatnak az alapelveit, amelyet aztán egyháztörténeti bevezetéssel ellátva még azon évi április hó 10-én az erdélyi örmény plebániákat ez idő szerint kormányzó erdélyi püspökhöz emlékirat alakjában fölterjesztettek. — Ezzel az ügy a legilletékesebb kezekbe jutott.

Végre másfél évi lelkiismeretes tanulmányozás után gr. *Majláth* püspök 1912. október hóban fentemlített örmény bizottságnak a legmelegebb főpásztori szeretettel tudomására hozta, hogy elvben hozzájárult az előterjesztéshez és így nincs más hátra, mint a magyar kormánytól függő állami dotációnak kieszközlése. Lidércnyomás alól szabadult fel erre az egész örmény közvélemény. Hiszen ha az ó-görög oltárnyelvű magyar gör.-

kath. egyház külön saajtszertartásu egyházfőt nyer, akkor az ó-örmény oltárnyelvü örmény kath. egyházi főnökség fel-illetőleg visszaállítása sem ütközhetik akadályokba.

Még pedig annyival kevésbé, mert az örmények nem is önálló megyés püspökséget kérnek, hanem csupán fölszentelt püspöki méltósággal felruházandó vikáriátust, mely az erdélyi püspök jogara alatt egységesen igazgassa az örmény-katholikus egyházat. Tehát az örmény püspöki infula viselője, mint gr. *Majláth* segédpüspöke (episcopus auxiliarius) az örmény-katholikusok élén megmaradna az erdélyi egyházmegye kötelekében. — Ez olyan megoldás volna, mely egyfelől számot vet a történelmi múlttal, másfelől pedig a 200 éves interregnum alatt kifejlődött mai helyzetet is áthidalja. Ez az arany középút, mely mindenkit ez időszerint kielégíthet, miért is alapos a ki-látás, hogy az illetékes tényezők az immár megérett ügyet a legmelegebb támogatásban fogják részesíteni.

Épen ezért a tetetöltő eszme 12-ik órájának küszöbén csoportosítsuk össze még egyszer utoljára mindazokat az érveket, amelyek az örmény püspökség mellett szólnak. Azért kell tehát örmény püspökség:

1) mert az örm-kath. egyház törvényesen elismerttven, elvitathatatlan jogunk van hozzá;

2) mert a vallásszabadság is megköveteli;

3) mert véget vet annak a példátlan rendellenességnek, hogy az örmény egyház papjai csakis az ország határain kívül szentelhetők fel;

4) mert az örménység számára szellemi középpontot teremtvén, annak elenyészését megakadályozza;

5) mert az örmények létjogosultságát semminémü elfogadható indokkal megtámadni nem lehet;

6) mert az örménységnek, mint egyetlen legkifogástal-nabb és leghazafiasabb hazai idegen eredetü népelemnek mai szervezetlenségét megszünteti;

7) mert ritusunknak diszt és fényt ad;

8) mert a keleti katholicizmus általa és benne a szom-szédos balkáni ó-hitü örménységre hathatós vonzóerőt nyer;

9) mert a katolikus hitélet fokozódásának lendületet ad;

10) mert az ó-görög oltárnyelvü magyar gör. kath. egy-házzal párhuzamosan szintén egy magyar nemzeti egyház talp-kövévé válik;

11) mert a nemzetiségek előtt példaadásul szolgál;

12) mert egy helyes nemzeti politika az örményeket a többi nemzetiségeknél mostohább elbánásban továbbra is nem részesítheti;

13) mert az örménységet az örök hála kötelekeivel időt-len-időig a magyar nemzethez fűzi;

14) mert a keleti örmények rokonszenvét a magyar nem-zet iránt biztosítja;

15) mert mint a keleti hitélet és tudományosság magyar gócpontja, újabb örmény rajok letelepülését fogja maga után vonni és ezzel exponált pontokon az örménység pozícióját megerősíti;

16) mert az örménység ősei iránti kegyeletből ősi ritusát fenntartani óhajtja, mely jogot a pápák is mindenkor tiszteletben tartottak;

17) mert ez által az örménységet társadalmilag is egységes hazafias középpontban tömöríti saját intézményeinek a védelmére;

18) mert a millennium emlékére a magyar nemzet az örmények hűségét ennél példásabban meg nem jutalmazhatja;

19) mert okmányilag kimutatható, hogy az egykori örmény püspök az államkincstárból évi dotációban részesült;

20) mert a hosszú provizórium alatt az örmény püspöki állást csak be nem töltötték, de soha el nem törölték.

Azonban nem csupán az itt felsorolt s talán más fel nem sorolt okokból szükséges az örmény püspökség, hanem százszor meg ezerszer is azért, — s ez a fő — mert maga az örménység óhajtja.

Tehát a törvényes alap, a hazafiság és a közóhaj az a szent háromság, melynek ősereje alatt az örmények ezen igazságos ügyének bármely formában is, de egyenesen államérdekből végtére győzedelmeskednie kell.

Hogy pedig már dereng ennek a megvalósításra megérett kérdésnek a hajnala, legcsattanósabban az a körülmény tanúsítja, hogy a kultusztárcának legutóbbi tárgyalásakor a kérdés az országgyűlésen újra szóba került, mire aztán gr. Zichy János miniszter m. évi december hó 13-án a képviselőházban kijelentette, *hogy az örmény-katholikus vikáriátus föllállítása érdekében az illetékes főegyházi hatósággal* (t. i. az erdélyi püspökkel) *a tárgyalásokat már meg is indította.*

Tehát nem hiába tapadt az örmény *infulához* a szivós ragaszkodás és törhetetlen kitarás kegyeletes patinája, mert ime az most 200-ados mély álmából új életre ébred és ezzel együtt az erdélyi magyarság megerősítésére föltámad a hazai örmény faj reneszánsza.

Merza Gyula.

